

Макро- та мікроекономічні проблеми ринкової системи господарювання

УДК 336:334.75.001.76

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О.В. Гриценко

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті досліджено стан інноваційної діяльності та пріоритети інноваційної політики держави в умовах економічних перетворень. Виявлено особливості фінансового інструментарію активізації інноваційної діяльності. Обґрунтовано необхідність використання податкових стимулів у процесі реалізації політики інноваційного оновлення економіки України.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, інноваційна діяльність, фінансові інструменти, податкові стимули.

В статье исследовано состояние инновационной деятельности и приоритеты государственной инновационной политики в условиях экономических преобразований. Выявлены особенности финансового инструментария активизации инновационной деятельности. Обоснована необходимость использования налоговых стимулов в процессе реализации политики инновационного обновления экономики Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, инновационная деятельность, финансовые инструменты, налоговые стимулы.

Постановка проблеми. Сьогодні інноваційний прогрес стає найважливішим чинником розвитку економіки і соціальної сфери кожної країни. Інновації цінні тим, що генерують широкий діапазон змін за пріоритетними напрямками науки, техніки, технології виробництва, наукових знань та супроводжуються виникненням соціальних, організаційних, фінансових, управлінських новацій. Упродовж останніх двох десятиліть для України залишається актуальним питання структурної трансформації національної економіки країни відповідно до сучасних вимог постіндустріального суспільства та економічного розвитку інноваційного типу. Стратегічним завданням економічного розвитку України, закріпленим програмою економічних

реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», визначено вхід у найближче десятиліття до кола розвинутих країн світу [9]. Саме орієнтація економіки України на інноваційний шлях розвитку і досягнення певного інноваційного рівня створює потенційні можливості для досягнення довгострокового динамічного розвитку і підвищення добробуту населення, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України серед розвинених країн світу. Подальший розвиток країни значною мірою залежить від можливості формувати та реалізовувати інноваційний потенціал, що нагромадився в регіонах країни. Водночас формування й реалізація інноваційного потенціалу потребує значних

фінансових ресурсів, а отже, використання різноманітних механізмів фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних і українських учених, які досліджують комплекс питань, пов'язаних з інноваційним розвитком країн та його фінансовим забезпеченням, необхідно назвати таких як Д. Белл, П. Друкер, П. Аткинс, М. Крупка, Б. Лундвалл, Р. Нельсон, К. Фрідман, Й. Шумпетер, В. Геєць, В. Онищенко, В. Менщикова, М. Пахомов, М. Єрмошенко, Л. Федулова та інші.

Наразі національна економіка України, як і інших країн СНД, характеризується технічною й технологічною відсталістю, значним фізичним і моральним зносом основних фондів, низьким рівнем використання виробничих потужностей, високою матеріало-, енерго- та ресурсоемістю, відсутністю або низьким рівнем інноваційної діяльності [2-5; 11]. Відсутність прогресу в освоєнні та впровадженні новітніх технологій заважає підвищенню конкурентоспроможності промисловості, що певною мірою спричинило глибоку структурну кризу та спад виробництва. За часи незалежності Україна втратила значну частину науково-технічного потенціалу. Найбільшої деградації зазнали великі високотехнологічні комплекси (авіабудування, електронна промисловість, радіоелектроніка, верстатобудування, приладобудування тощо), потенціал яких мав би стати підґрунтям економічного розвитку країни.

Вчені рекомендують здійснювати державну політику формування структури національної економіки постіндустріального типу, що характерно для розвинених країн світу та є базисом для довгострокового економічного розвитку. Адже, як зазначає Д. Белл, нинішнє постіндустріальне суспільство – це суспільство знання у подвійному розумінні: по-перше, джерелом інновацій дедалі більшою мірою стають дослідження й розробки; по-друге, прогрес суспільства, який вимірюється зростанням ВВП і зайнятості населення, тепер однозначно

залежить від успіхів у сфері знань, тобто від прискореного розвитку науки та освіти, їхньої якісної модернізації [1, с. 288].

Незважаючи на велику кількість досліджень даної проблематики, питання застосування й удосконалення фінансового інструментарію формування та ефективного використання інноваційного потенціалу для оновлення економіки України відзначається значною динамічністю і потребує подальшого наукового обґрунтування.

Метою статті є виявлення особливостей використання фінансових інструментів у процесі реалізації державної політики інноваційного оновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу. Після значного падіння внаслідок світової фінансової кризи в 2008-2009 рр. інноваційна діяльність в Україні дещо активізувалася, проте вона ще залишається нижчою, ніж була у 2000 р. Так, упродовж 2011 р. кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становила 16,2%, а в 2000 р. – 18%, з них упроваджували інновації у 2011 р. близько 13%, а в 2000 р. – біля 15%. Частка інноваційної продукції у загальному її обсязі залишається надто низькою і постійно зменшується: в 2007 р. – 6,7%, в 2008 р. – 5,9%, в 2009 р. – 4,8%, в 2010 р. – 3,8%, в 2011 р. – 3,8%. Визначною причиною такого стану є насамперед недостатнє фінансування наукових досліджень та значне зниження загальних витрат підприємств на інноваційну діяльність, хоча з 2011 р. обсяг інноваційних витрат підприємств у номінальних цінах дещо зріс [6]. Проте навіть в умовах стабілізації економічної динаміки, незважаючи на певне зростання кількості інноваційно активних підприємств, і надалі відбувається зниження саме інноваційного розвитку.

У 2012 р. абсолютний розмір бюджетних видатків на науку підвищився з 3,9 млрд. грн. в 2011 р. до 4,7 млрд. грн. у 2012 р., або на 22%. За рахунок державних коштів фінансується до 2% інноваційних проектів в економіці. Враховуючи всі джерела фінансування, показник наукомісткості ВВП зріс в 2012 р. до 0,75%,

але все ще залишається вкрай низьким, що свідчить про збереження негативних тенденцій у науково-технічній та інноваційній сфері України. Отже існує загроза подальшої втрати країною інноваційного потенціалу.

За оцінками міжнародних рейтингів відмічається ряд суперечностей щодо оцінки розвитку різних складових інноваційного потенціалу та економіки. За показниками Глобального інноваційного рейтингу, за підсумками 2012 р. Україна посіла 42 місце, тобто ввійшла до числа п'ятдесяти країн-лідерів у світі за рівнем інноваційного розвитку. Це стало можливим завдяки охопленню населення освітою (шосте місце у світі), патентній активності (сімнадцяте місце), інтенсивності НДДКР (тридцять дев'яте місце), технологічним можливостям промисловості (тридцять четверте місце). Водночас, за підсумковою оцінкою результатів, тобто за ефективністю економіки, лише шістьдесят дев'яте місце. За оцінками Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2012 р. Україна віднесена до держав із середнім рівнем інноваційності – 79 місце (за оснащеністю сучасними технологіями - 81 місце, за рівнем інновацій – 71). У розрізі ключових факторів, що визначають інноваційний розвиток, доволі інформативну оцінку надає індикатор Європейського інноваційного табло. За цим індикатором Україна знаходиться в групі країн, «що рухаються навздогін» техніко-технологічному процесу (індекс 0,23). До цієї групи також входять Російська Федерація, Польща, Хорватія, Греція, Туреччина, Латвія, Болгарія, Румунія [13].

Таким чином, в Україні існує невідповідність між різними складовими інноваційності та факторами підвищення ефективності економіки: високим рівнем освіченості, наявності кваліфікованих кадрів, ринку праці, патентної активності населення, освітньої та наукової інфраструктури і в той же час недостатнім рівнем розвитку інституційної й організаційної складових, зокрема низькі інвестиційно-інноваційна активність підприємств та рівень конкурентності, нерозвинене інституційне середовище, яке не стимулює масовості інноваційного

розвитку, комерціалізації досягнень науки, впровадження їх у виробництво. Тобто значний інноваційний та інтелектуальний потенціал недостатньо задіяний у суспільному відтворенні, а тому не сприяє розвитку національної економіки, яка продовжує розвиватися переважно на екстенсивній основі, з переважанням 3-4-го технологічних укладів. За умов, коли провідні країни світу пов'язують майбутнє економічне зростання з нано-, біо- та інформаційними технологіями, когнітивною наукою, економічне зростання України все ще залежить від сировинних галузей (металургійної та хімічної продукції, соняшнику, рапсу тощо), що підвищують залежність від динаміки цін на світових сировинних ринках.

Експерти вважають, що саме через низьку інноваційність промисловість країни вразлива щодо кризових явищ на світових ринках, а це негативно впливає на динаміку ВВП. На їхню думку, зараз Україна переживає перехідний період розвитку, який характеризується переорієнтацією економіки із сировинного виробництва на високотехнологічне, і цей період при застосуванні енергійних зусиль може тривати до п'яти років і завершитися в 2018-2020 рр. [8].

Для створення й втілення моделі інноваційного розвитку в Україні необхідна активна участь держави у проведенні комплексу інституційних, правових і економічних заходів щодо технологічних змін та ефективних механізмів з їхнього впровадження [5].

Державна політика України у стимулюванні інновацій ґрунтується на визнанні пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку економіки. У Програмі економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр. розвиток науково-технічної сфери визначено як окремий напрям у розділі «Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери». Для виконання цієї програми уряд розробив Концепцію реформування системи фінансування наукової та науково-технічної діяльності до 2017 р. Згідно з Концепцією передбачається поступовий перехід до програмно-цільового фінансування наукової

сфери, залучення приватного сектора для розвитку національної науки і технологій на конкурсній основі. Згідно з Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (2012 р.) [10], майнові права на розроблені за кошти державного бюджету технології передаються організаторам-розробникам для подальшої комерціалізації, а отримані ними кошти можуть використовуватися на розвиток інноваційної діяльності. У перспективі має розширятися система грантового фінансування науки в університетах.

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначено стратегічні напрями на 2011-2021 рр., зокрема [11]:

- освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

- освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

- освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

- технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

- упровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

- широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

- розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

На основі вказаних стратегічних напрямів затверджуються середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного, галузевого та регіонального рівня.

За висловом державного уповноваженого з питань співпраці України з Російською Федерацією, державами-учасниками СНД, Євразійського економічного співтовариства В. Мунтіяна, інновації забезпечують найбільше зростання

валового продукту – до 86%, тому «Україна не бажає розпорошуватися, а намагається зосередитися на двох основних напрямках – розвитку АПК і здійсненні інноваційного прориву, тому що ми орієнтуємося на завтрашні технології: інформаційні, біотехнології, нано-, пікоіндустрію, штучний інтелект...» [7].

Серед галузей національної економіки, які мають забезпечити інноваційний прорив та стати провідними у структурі валового виробництва продукції, а отже, набути пріоритету, насамперед є такі:

- *високотехнологічні*: мікробіологічна промисловість та виробництво медичної техніки, частка яких нині не перевищує 1% у структурі національної економіки;

- *середньо- та високотехнологічні*: електротехнічна промисловість, верстатобудівна й інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво побутових приладів і машин, авіаційна та космічна промисловість, хіміко-фармацевтична й поліграфічна промисловість, частка яких у структурі національної економіки становить лише 5%.

Попри те, що Україна не втратила статусу однієї з провідних держав світу у низці пріоритетних високотехнологічних сфер діяльності, зокрема, авіаційно-космічних технологій, біотехнологій, електрозварювання, енергозбереження, створення нових інноваційних матеріалів та їх застосування, частка таких галузей надзвичайно мала у загальній структурі економіки. Ці галузі повинні отримати істотний імпульс для становлення їх як провідних експортовиробничих.

О.С. Шнипко зазначає, що державної підтримки потребують пріоритетні довгострокові національні проекти, джерелами фінансування яких мають стати, крім державних коштів, приватні інвестиції, а стимулюючим механізмом – створення дієвого державно-приватного партнерства, тобто консолідації зусиль держави, бізнесу й суспільства [12, с.10].

Стимулювання суб'єктів господарювання, як необхідна умова реалізації моделі інноваційного розвитку економіки, має здійснюватися за допомогою розширення інструментального характеру

бюджетно-податкової політики, зокрема, шляхом використання напрацьованих світовою практикою ефективних стимулюючих механізмів [4, с. 273].

Податковим кодексом України передбачено ряд податкових інвестиційно-інноваційних пільг, призначених для стимулювання пріоритетних напрямів інноваційної діяльності [8]. Так, на 10 років звільнено від оподаткування прибутку підприємства:

- галузі легкої промисловості (крім підприємств, які виготовляють продукцію з давальницької сировини);

- суднобудівної галузі (прибутки від основної діяльності);

- літакобудівельної промисловості (прибутки від основної діяльності та від проведення НДДКР);

- електроенергетики (прибутки від продажу електроенергії, виробленої з використанням відновлювальних джерел);

- машинобудування для агропромислового комплексу;

- суб'єктів господарської діяльності від надання готельних послуг у готелях категорії «п'ять зірок», «чотири зірки» та «три зірки», в т.ч. новопобудованих, реконструйованих або в яких був проведений капітальний ремонт та реставрація будівель і споруд.

Також до 01.12.2016 р. звільнено від сплати ПДВ підприємства:

- за угодами, пов'язаними з імпортом товарів, які використовуються для потреб літакобудівної промисловості;

- постачання на митній території України результатів НДДКР, що використовуються для потреб літакобудівної промисловості;

- надання права використання підприємствами суднобудівної промисловості податкового векселя на суму зобов'язання щодо ПДВ, який підлягає сплаті у разі завезення на територію України обладнання й комплектуючих матеріалів, що не виробляються в Україні та завозяться для використання в господарській діяльності.

Крім того, суб'єкти літакобудування та суднобудівної промисловості звільнено до 2016 р. від сплати земельного податку.

Водночас, як свідчить світовий досвід, на сьогодні недостатньо обрати певний механізм стимулювання інноваційних процесів, сформувавши модель взаємодії освіти, науки, виробництва з метою комерціалізації результатів пріоритетних науково-дослідницьких проектів, винаходів, інноваційних технологій. Слід здійснювати активну державну політику інноваційно-інвестиційного регулювання оновлення економіки та реально впроваджувати її у життя шляхом цілеспрямованого розвитку продуктивних сил регіонів й територіальних громад з максимально повним використанням наявних ресурсів та конкурентних переваг.

Висновки. В Україні існують об'єктивні передумови активізації розвитку інноваційної економіки через реалізацію її переваг, які повинні бути стимульовані цілеспрямованою державною політикою. З огляду на обмежені можливості державної фінансової підтримки інноваційного процесу необхідно реалізувати комплексну стратегію інноваційного розвитку України, яка ґрунтується не на селективній, а на комплексній системі стимулювання інноваційної сфери, що забезпечуватимуться консолідацією зусиль і партнерства усіх суб'єктів економічних відносин. Такий напрям сприятиме використанню обмежених коштів у якості локомотива інноваційного розвитку країни, що спроможний активізувати та підтягнути за собою інші прогресивні напрями інноваційної сфери. В Україні існують об'єктивні передумови для розвитку високотехнологічних виробництв (літакобудування, ракетно-космічна галузь, суднобудування, технології з розроблення нових матеріалів, біотехнології, електрозварювання тощо). Держава має створити сприятливий інвестиційний клімат та стимули для залучення в цю сферу значних інвестицій, зокрема іноземних.

Результатами реалізації нової інноваційної економіки повинні стати досягнення високого рівня соціальної спрямованості науково-технічного прогресу, підвищення рівня життя населення в результаті зростання ефективності суспільного виробництва, якісно інший рівень ресурсозбереження й екологізації економіки.

Важливою умовою інноваційного розвитку національної економіки є дотримання принципів системності, безперервності стимулювання інновацій

та впровадження їх у реальну економіку й соціальну сферу на основі передових досягнень розвинених країн, що стане перспективою для подальших досліджень

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М.: Academia, 1999. – 944 с.
2. Геєць, В. М. Інноваційні перспективи України : монографія / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
3. Жихор, О. Б. Національні системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку / О.Б. Жихор, Т.М. Куценко // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2011. - № 1. – С. 56-63.
4. Лисяк, Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л.В. Лисяк . – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
5. Менщикова, В. І. Інноваційна складова сталого розвитку економіки регіону / В.І. Менщикова, М.О. Пахомов // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2013. - №1. – С. 55-62
6. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.kmu.gov.ua – Урядовий портал
8. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 №2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cg?nreg=2755-17/>
9. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.president.gov.ua – Офіційне представництво Президента України.
10. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України № 143-16 від 05 грудня 2012 р. (нова редакція) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 45. – ст.434.
1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України / відомості Верховної Ради України. – 2012. - № 19-20. – С. 166 (із змінами).
2. Шнипко, О. С. Інноваційно-технологічне оновлення економіки як показник цивілізаційної успішності країни (компаративне співвіднесення США та України) / О.С. Шнипко // Фінанси України. – 2011. – № .8 - С. 3-14.
3. World Economic Forum [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.weforum.org.

The condition innovation and innovation policy priorities of the government in Ukraine in terms of economic transformation is studied in the article. The features of financial instruments foster innovation are detected. The necessity of using tax incentives for implementation of a policy innovation process of reinvigorating the economy of Ukraine is substantiate. It is shown that a number of tax benefits of investment and innovation, provided by the Tax Code of Ukraine are not conducive to the formation of a national model of innovative development.

Selection like a specific mechanism to stimulate innovation processes, formation the interaction model of education, science, industry for commercialization the results of the priority scientific-research projects, inventions and innovative technologies today is not enough. An important condition for innovative development of the national economy is the observance of the principles systematic, continuous innovation and introducing them to the real economy and the social sphere. For innovative renewal of Ukraine's economy is necessary the active participation of

the state, which with active using of financial instruments and levers, can develop a set of institutional and economic mechanisms for its use.

Active state policy innovation and investment regulation updates economy should be conducted and implemented.

Keywords: *innovation, innovation policy, innovation activity, financial instruments, tax incentives.*

REFERENCES

1. *Bell, D.* Griaduschee postindustrial'noie obschestvo. Opyt sotsial'nogo prognozirovaniia. – M.: Academia, 1999. – 944 s.
2. *Geiets, V. M.* Innovatsiyni perspektyvy Ukrainy: monografiia / V. M. Geiets, V. P. Semynozhenko. – Kharkiv : Konstanta, 2006. – 272 s.
3. *Zhykhor, O. B.* Natsional'ni systemy finansovogo zabezpechennia innovatsiynogo rozvytku / O. B. Zhykhor, T. M. Kutsenko // Visnyk DDFA: Ekonomichni nauky. – 2011. – #1. – S. 56-63.
4. *Lysiak, L. V.* Biudzhetna polityka u systemi derzhavnogo reguliuvannia sotsial'no-ekonomichnogo rozvytku Ukrainy: monografiia / L. V. Lysiak. – K.: DNNU AFU, 2009. – 600 s.
5. *Menschykova, V. I.* Innovatsiyna skladova stalogo rozvytku ekonomiky regionu / V. I. Menschykova, M. O. Pakhomov // Visnyk DDFA: Ekonomichni nauky. – 2013. – # 1. – S. 55-62
6. Ofitsiynyi sayt Derzhavnoii sluzhby statystyky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Ofitsiynyi sayt Kabinetu Ministriv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: www.kmu.gov.ua
8. Podatkovi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 # 2755-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cg?nreg=2755-17/>
9. Programa ekonomichnykh reform na 2010–2014 roky «Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava» [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: www.president.gov.ua
10. Pro derzhavne reguliuvannia dial'nosti v sferi transferu tekhnologii: Zakon Ukrainy # 143-16 vid 05 grudnia 2012 r. (nova redaktsiia) // Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. – 2006. - # 45. – st.434.
11. Pro priorityetni napriamy innovatsiynoi diial'nosti v Ukraini: Zakon Ukrainy # 3715-17 / Vidomosti vid 05 grudnya 2012 r. Verkhovnoii Rady Ukrainy. – 2012. – # 19-20. – S. 166 (zi zminamy).
12. *Shnytko, O. S.* Innovatsiyno-tekhnologichne onovlennia ekonomiky yak pokaznyk tsyvilizatsiynoi uspishnosti kraïny (komparatyvne spivvidnesennia SShA ta Ukrainy) / O. S. Shnytko // Finansy Ukrainy. – 2011. - # 8.– S. 3-14.
13. World Economic Forum [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: www.weforum.org.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2013